

bijbelbeschuwing der orthodoxie, die immers volgens haar niet anders is dan de opheffing van de vrijheid Gods om te spreken, wanneer Hij wil¹⁾.

De problemstelling van Dr Haitjema is thans dan ook wel een geheel andere dan toen hij in zijn rede „De norm der Waarheid” met alle beschiktheid opkwam voor „wat Dr Kuiper aanduidde als de graphische inspiratie²⁾”. Niet dat thans het Woord Gods als Heilige Schrift hem niet meer bezighoudt. Integendeel, zijn denken is juist daarop geconcentreerd, maar heel zijn Schriftbeschuwing staat thans gevat in het raam van de categorieën der dialectische theologie en zelfs zijn houding tegenover de Schriftkritiek wordt daardoor beïnvloed. Hij wil nu n.l. niet meer pogen „aan de egerlijkheid van het Christelijk bijbelgeloof” te ontkomen en zal zich verzetten tegen alle pogingen om „de afgrondelijke kloof tusschen Bijbel (als biblia) en Gods Woord te verkleinen”. En aan ieder die hem vraagt naar zijn pro of contra inzake de Schriftcritiek, antwoordt hij, dat die vraag gemeenlijk voortkomt uit den waan, dat daardoor het theologisch standpunt van den onderzochte wordt bepaald. Dit nu is voor Dr Haitjema geenszins het geval. Bij kwesties van historische Schriftkritiek neigt hij er toe met theologische ongeduld uit te roepen als Luther: da liegt auch nichts aan”. Dat ligt voor hem alles immers op een ander niveau dan het echte, werkelijke „Bibelgeloof”.

En — wanneer hij dan even daarna Brunners kritische houding tegenover de Schrift memorieert, meent hij nog te kunnen remmen door te spreken over een „te goed vertrouwen hebben in de tenten van de modern-theologische Bijbelkritiek”. Alsof zulk een bezwaar — na al wat er aan vooraf gaat — nog als rem zou kunnen fungeren! Wat de specifieke inhoud is van de bijbelkritiek „in echt-theologische zin” wordt uit Dr Haitjema's boek niet duidelijk. Dr H. zegt, dat ze er thans nergens is, ook niet in Amsterdam en Kampen. Ze zal pas dan concrete mogelijkheid worden, als de levensband tusschen Kerk en theologie en intellectuele cultuur weer gelegd kan worden.

Vanuit dit aspect is Dr Haitjema's kritiek op de „Neocalvinistische” Schriftbeschuwing gefundeerd. In verband met het schetsmatige van vele van Haitjema's beschouwingen is verdere confrontatie wel zeer moeilijk. Maar toch mag hier nog op één punt de aandacht worden gevestigd, n.l. Haitjema's kijk op de verhouding van Kuiper en Bavinck. Als we Dr Haitjema's beschouwingen lezen, komen we bijna noodwendig tot de conclusie, dat ze even ver afstaan van Bavinck als van Kuiper.

Dr Haitjema ziet echter de verhouding eenigszins anders. Hij spreekt het met nadruk uit, dat Bavinck voor hem in de wending naar het klassiek-Gereformeerde Schriftbeginsel (God Zelf de Kriticus voor alle religieuze waarheid) betrouwbaar der gids is dan Kuiper³⁾. Hij spreekt van Bavinck's rijken, anti-scholastieke geest en stelt tegenover Prof. Brouwers kritiek de vraag, of het gedurig teksten uit de Schrift aanhalen niet als een bewijs mag gelden voor het levend reformatorisch Schriftgeloof van Bavinck⁴⁾. Maar, hoezeer we deze verdediging waardeeren, de eigenlijke vragen liggen toch dieper. Want wanneer Haitjema aan het Nieuw-Calvinisme vergoddelijking van den menschelijken factor verwijt, dan voegt hij er aan toe, dat Bavinck's geest, die bekennen wilde, midden in het Schriftprobleem te zijn blijven steken, niet meer kon remmen, zooals hij tijdens zijn leven Kuiper had geremd⁵⁾. In het licht van heel Haitjema's boek krijgt onwillekeurig dat „in het Schriftprobleem blijven steken” een zeer bepaald accent. Haitjema wijst er n.l. op, dat Bavinck tegenover Snouck Hurgronje er den nadruk op legde, dat het uitgangspunt der echte theologie volgens een sprong moest worden ingenomen. En die sprong was voor Bavinck niet een sprong uit de moeilijkheden, maar midden in al de moeilijkheden in verband met het Schriftgezag⁶⁾. Het kan niet onze bedoeling zijn, op Bavinck's Schriftbeschuwing hier nader in te gaan, maar wel willen we er op wijzen, dat de

beschouwingen van Dr Haitjema over Bavinck's Schriftbeschuwing den verkeerden indruk wekken (door het verband, waarin ze geplaatst worden), dat de moeilijkheden, waarvan Haitjema spreekt en de „sprong” op het zelfde niveau liggen als de problemen van Haitjema's Schriftbeschuwing. Dat is juist zeer beslist niet het geval. Want moeilijkheden, die zich voordoen, vielen voor Bavinck binnen den cirkel van het vooroordeel (het Schriftbeginsel). En geen zweem is er dan ook bij hem te bespeuren van het dualisme tusschen historisch-kritisch en theologisch, waarvan de sporen o.i. bij Dr Haitjema zoo duidelijk zijn aan te wijzen. Wie hier een verschil construeert tusschen Bavinck en Kuiper, doet de werkelijkheid geweld aan. Geheel Haitjema's problematiek inzake de „afgrondelijke kloof tusschen Bijbel (als biblia) en Gods Woord” was aan Bavinck's denken vreemd. Bavinck behoefde hier „het Nieuw-Calvinisme” niet te remmen, maar hij wilde het ook niet Zijn apriori had hem van een dergelijke taak ontheven.

Tenslotte willen we nog wijzen op den positieven uitbouw, dien Dr Haitjema in zijn jongste werk gegeven heeft met name inzake de leer der H. Schrift.
G. C. BERKOUWER.

UIT DE SCHRIFT

Verlaten.

Toen vluchtten al de discipelen, Hem verlatende.

Mattheus 26: 56b.

Hoe onzegbaar-bitter is voor Jezus Zijne verlatenheid in het lijden geweest.

Jezus was zonder zonde; en daarom werkte in Hem veel sterker dan bij ons het verlangen naar gemeenschap met anderen. Immers is dat verlangen een trek in het beeld Gods. Uit God, die zelf van eeuwigheid in de hoogste en zuiverste gemeenschap der Personen leeft, kwam in Zijn beeld ook de ingeschapen behoefte en drang naar samenleving en samenstemming met andere menschen. Echter is daarvan in den zondaar nog slechts een flauw spoor over. De verwoesting van het Godsbeeld bracht misvorming ook van dezen trek mede; en wat nog overbleef wordt bovendien door wantrouwen, zelfzucht en zelfgenoegzaamheid verzwakt en vervalscht. En wanneer zelfs aldus de mensch nog niet alléén kan zijn, maar de begeerte heeft om zijn lot en zijne stemmingen met anderen te deelen, — hoe sterk moet dan bij Jezus de dorst naar levensgemeenschap geweest zijn, en hoe bitter Zijn gevoel van verlatenheid.

In Jezus was het heilig Godsbeeld volkomen. Geen zonde had Zijne behoefte aan samenleving met andere menschen geknakt of haar werking onzuiver gemaakt; ze dorstte juist bij Hem in ongebroke kracht. Er is nooit iemand zóo sterk naar levensgemeenschap met anderen uitgedroven als Jezus.

En dat met name in Zijn lijden.

Het lijden is den mensch altoos een bijzondere prikkel geweest om zich deelgenooten van zijne gevoelens te zoeken. Adam kende dien prikkel niet; want buiten de zonde is het lijden ondenkbaar. En wij kennen het lijden wel, en de begeerte dat anderen daarin met ons meégevoelen; doch die begeerte is bij ons afgestompt door de zonde. Evenwel, — nu is Jezus hierin geheel éénig geweest. Hij was onzondig en lijdend. Bij Hem was samengevoegd wat niemand ooit te samen gekend had. Zijne volkomen heiligheid droeg en dreef Hem naar gemeenschap met anderen; en Zijn nameloos lijden voegde zich daarbij om die aandrift bovenmate te versterken.

En in dien fellen dorst naar medeleven is Jezus nu verlaten geweest.

Verlaten, — neen, niet van wie Hem vreemd waren, maar van hen op wier liefde en trouw Hij had mogen rekenen, en wier ontrouw en vlucht Zijne eenzame ziel met nieuwe smart doortvlonden. Verlaten van hen, die Zijn schreien in Gethsemane hadden gehoord, en van wie Hij zoo pas nog de voeten wiesch.

Hoe onpeilbaar-diep is dan het lijden van Jezus' verlatenheid geweest bij het: — „Toen vluchtten al de discipelen, Hem verlatende”.

Maar alzoo mag dan ook rijke en liefelijke vertroosting toekomen aan allen, die op dezen Christus hun betrouwen stellen.

Wij behoorden verlaten te zijn; neen, niet alleen van God; het ware reeds genoeg om rampzalig te zijn; — maar ook van de menschen. Wij hebben in onzen val allen band en gemeenschap ook met elkander verbroken; en naar recht moesten wij als verlatenen rondzwerfen, nergens iets anders ontmoetend dan zelfzucht en afstooting. In de hel zal dan ook eeuwige verlatenheid zijn; daar is geen mededoogen en geen liefde, maar enkel haat en vijandschap.

Om dáárvan eene verloren menschheid te redden is Christus verlaten geweest. Hij is alléén geweest in de hel van Zijn lijden, en er was niemand met Hem, opdat er onder de Zijnen eene gemeenschap der heiligen zou zijn, waarin weer samenleving en samenstemming zich openbaart, en men, als lidmaten van één lichaam, in waarachtige broederlijke liefde verbonden wordt. En wanneer in de gemeente des Heeren medegevoel en onderlinge verzorging en vertroosting werkt, en wij de eenheid en gemeenschap genieten mogen met allen die eenzelfde dierbaar geloof deelachtig zijn, — dan zijn dit vruchten van Christus' verlatenheid in Zijn lijden. En nóóit mogen wij eenig blijk van medeleven en medelijden, van liefde en deelneming ontvangen, — al ware het slechts in een blik of een handdruk, — of onze gedachte heeft dankend uit te gaan naar Hem, die het ons alles verwierf in Zijn eenzaam lijden.

Maar vooral mag hier het hart verkwikt worden van al wie onder ons zich alleen en verlaten gevoelt. En er zijn er zoovelen.

Ze zijn midden in het gegons van het leven, en in de vereenzaming van eene langdurige ziekte; — alleenstaanden zijn er overal, en veel meer dan wij weten. Van hooveelen is het kruis onbekend, en het lijden niet begrepen; hoe menigeen wordt in zijn bedoelingen miskend, in zijn liefdebetoon voorbijgegaan. Zij dragen eenzaam hun last, en zij klagen noch vragen meer.

Laat ons een oog hebben, door liefde gescherpt, om hen te ontdekken; en een enkel woord, dat hen doet gevoelen, hoe wij hen verstaan; opdat ze hun hart weer uitstorten, en zich aan ons begrijpen en medeleven verkwikken.

Doch, al zouden zij niemands deelneming ontvangen, — Eén is er, die alleen gelaten wilde worden, opdat Hij den verlatenen een barmhartige Hoogepriester zou zijn. Christus' deernis is overvloedig over al Zijne verschovenen. Hij ziet wel hun stille tranen. Zij mogen hun hart voor Hem openen. Hij is in Zijn lijden verlaten geweest, opdat Hij in hun eenzaam lijden bij hen zou zijn, en hen vertroosten met de gemeenschap Zijner liefde.
L. v. A.

KERKELIJK LEVEN

In memoriam Prof. Dr A. Eekhof.

Zoeven bereikte mij het bericht, dat Prof. Dr A. Eekhof, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden, overleden is.

Mij persoonlijk treft dit overlijdensbericht in gelijke mate als het heengaan van de twee dooden, aan wie ik nog zoo kort geleden hier een „in memoriam” wijdde: Prof. Lindeboom, Prof. Bouwman.

Ik weet het: velen zullen dit niet zoo dadelijk zich kunnen realiseren. De zooveen genoemden waren leden der Gereformeerde Kerk, en doceerden te Kampen. Prof. Eekhof behoorde tot de Ned. Herv. Kerk en was een sieraad der Leidsche universiteit.

En toch, het is niet anders: nu deze man is heengaan, nu is er plaats voor eenzelfde gevoel van eenzaamheid, als toen nog kort geleden die anderen ons ontvielen. Eenzelfde besef ook van een verlies, dat het Gereformeerde volksdeel heeft te dragen.

Immers, Prof. Dr A. Eekhof was één der onzen in den mooisten zin des woords.

Levendig herinner ik me nog, hoe in „De Bazuin” Prof. Dr H. Bouwman Prof. Eekhof verwelkomde, en gelukwenschte, toen deze benoemd was tot gewoon hoogleeraar te Leiden. Kampen stak in dat Bazuin-artikel de hand toe aan Leiden, en verblijdde zich erover, dat te Leiden, op het Rapenburg, de mooiste straat van de wereld, zooals eens blijkens Prof. Eekhofs inaugurele rede, iemand zeide, weer de stem van het Gereformeerde Protestantisme zou weerklinken en haar woord zou geven aan wie het onderzoeken wilden. Het was de stem en het was het woord van datzelfde Gereformeerde Protestantisme, dat Leiden zijn ontstaan en zijn glorie en zijn plaats in ons volksleven gegeven heeft.

Nu, vandaag, begroet de vroegere Bazuin-redacteur den ander, die te Leiden heeft gesproken, en veel, ook buiten Leiden, liefgehad, in de eeuwige tabernakelen. En tusschen Kampen en Leiden is de in beide historici verbeelde eenheid bezegeld in den groot, die den een bindt aan den ander tot in alle eeuwigheid. En de geschillen tusschen hen zijn weg, en de una sancta is in beiden nu verheerlijkt. En nu hun alles ging ontbreken, het Rapenburg en de Oudestraat, het huis en de kathedraal, nu is gebleven datgene, wat hen hier lang en in den wortel samenbond: de belijdenis van het bloed des Lams, en van het evangelie van Calvijn, en de oerbiedige hulde aan den naam van Jezus Christus, dien zij beiden, ieder op hun eigen plaats, beleden hebben.

En wij, hier achter gebleven, wij begrijpen daar niet veel van: groeten is op aarde al zoo moeilijk, hoe zouden wij een groet in eeuwige tabernakelen ons kunnen voorstellen? Maar wij kunnen iets anders doen: wij kunnen ons herinneren, dat op het Rapenburg de stem van Albert Eekhof heeft gesproken in getrouwheid, van den éénten Christus, dien hij met ons beleden heeft. En wij herinneren ons, dat het belijden dáár, op die plaats, moeilijker was, dan het in eigen huis dikwijls is voor ons.

¹⁾ Haitjema zegt (Het Woord Gods in de moderne cultuur, pag. 120), dat hij op één punt bewust van Barth afwijkt, n.l. als deze herhaaldelijk de kanon-afsluiting voor bezetting vatbaar acht. Tegen deze afwijking zelf maken we geen bezwaar, maar er kan n.l. in Barth's zienswijze in dezen vanuit het geheel zijner beschouwingen geen inconsequentie worden gezien. Omdat Barth de verhouding tusschen Bijbel en Woord Gods paradoxaal, dialectisch ziet, komt hij wel enerzijds — ten behoeve van de actualiteit van het Woord Gods voor de kerk — tot de aanvaarding van den „Canon”, maar anderzijds moet die Canon ook weer open blijven, want anders wordt door de statische localisatieering der Openbaring Gods vrijheid om te spreken, waar en wanneer Hij wil, aangetaast. De „bewuste afwijking” van Dr Haitjema brengt dan ook allerlei consequenties met zich mede, al ziet Dr H. haar ook nog als incidenteel. Vgl. ook de bespreking van H.'s boek door Prof. Homig in Geref. Theol. Tijdschrift, Nov. 1932, pag. 320, en Haitjema a.w. „Een Openbaring blijft de vrucht van het vrije welbehagen Gods, waarover nooit te beschikken valt” (pag. 99). De zin en bedoeling van zulk een woord zal pas weer dan duidelijk kunnen worden, wanneer die vrijheid Gods niet meer formalistisch wordt geponeerd en bovendien een eind komt aan een hoogst-verward, ongeanalyseerd gebruik van het woord „beschikken over”, waarvan de discussies der laatste jaren zoo vol zijn.

²⁾ De norm der waarheid, 1923, pag. 34.

³⁾ Het Woord Gods enz., pag. 109.

⁴⁾ Idem, pag. 125.

⁵⁾ Idem, pag. 119.

⁶⁾ Idem, pag. 105.

Want I protestant, en heeft de vanden kadiende Ch derlander maakt bees en al de m het werk, het voor geschiede

Die be kennen heid, wa voor zijn was een spontane lijkheid. grote tr door een naam vo trom nu l uit één s Men ko woning e heette he In de menach l een lijn, en — w de naam De naam goed als Maar l het woo dat zeils oud-Delf uit de g reis het fathers, en ze w land ve vonden, woond, het hun van on en bove loochan ze naar oceaon, en volf eeuwen denkate grimfat op het gedenk herinn de gek hen ge hun st spreke toebehe zoekt behoud zij het gen, d zwerve naar l watere zijn h bloem, Maar, beter zag st slecht taen

En volbre looch

Zou mens tot g wij, l en va heeft, kond waar gevoe naar prote druk deze eerlij spreel trouw gezic de h form Orig zijn, van Zelf Ref